

Gyermekbarátság a társadalomban

A demográfiai és szociológiai kutatások egyértelműen és ismételtelen bizonyítják a magyar társadalom gyermek-centrikus beállítottságát. A magyar társadalomkutatók egy része és a közvélemény ezt a beállítottságot talán természetesnek tartja, hiszen ebben a közegben él, ezt a véleményt vallja. A nemzetközi összehasonlító vizsgálatok azonban azt mutatják, hogy a magyar társadalom család- és gyermek-centrikus beállítottsága nem magától értetődő, hiszen más országok esetében ez korántsem jellemző ilyen mértékben.

Az 1990-es évek első felében végzett nemzetközi összehasonlító vizsgálat¹, amely Oroszországra, Lengyelországra, Németország keleti és nyugati tartományaira (külön-külön), valamint Magyarországra terjedt ki, először szembesített minket azzal a ténnyel, hogy a magyar társadalom e kérdésben a többi ország lakosaihoz képest pozitívabb beállítottsággal, értékrenddel bír. A gyermek-centrikus beállítottságra vonatkozó kutatási eredményünk kontrollálása céljából az elmúlt évek során több vizsgálatban tettünk fel erre vonatkozó kérdéseket. A kapott eredmények minden esetben alátámasztották korábbi megállapításunkat, igazolták a magyar társadalom család- és gyermek-centrikus értékorientációját. A pozitív vagy negatív vélemény ugyanakkor nem független a családban nevelkedő gyermekek számától. A gyermektelenséget a közvélemény rossznak, sőt nagyon rossznak minősíti (85–90%-os arányban), de a sokgyermekesek, a négy vagy több gyermeket nevelők megítélése sem kedvező. A közvélemény leginkább a kétyermekes családok helyzetét tartja jónak (75–80%-os egyetértés), de pozitívan ítéli meg az egy-gyermekes, illetve a háromgyermekes családokat is.

Különböző gyermekszámú családok rokonszenv-indexe 100 fokú skálán

Mennyire találja jónak azt, ha egy házaspárnak...	1989	1997
nincs gyermeke	16	13
egy gyermeke van	62	51
két gyermeke van	78	78
három gyermeke van	65	68
négy vagy több gyermeke van	39	40

Forrás: S. Molnár Edit–Pongrácz Tiborné: Az 1997. októberi, népesedési témákról készült közvélemény-kutatás főbb eredményei. Demográfia 1997/4: 380–340.

A gyermek-centrikus beállítottság azonban nem jelenti feltétlenül azt, hogy a társadalom tagjai a saját gyermekükhöz hasonló módon viszonyulnának a környezetükben élő ismerős, vagy ismeretlen gyermekekhez, egyszóval más gyermekéhez is. A társadalom gyermekbarát vagy gyermekellenes beállítottságát kíséreltük meg feltárni egy 2000. júniusában végzett reprezentatív közvélemény-kutató

vizsgálat során. Ennek alapján azt lehet mondani, hogy a lakosság a magyar társadalmat nem tartja sem gyermekbarátnak, sem gyermekellenesnek. Egyértelmű gyermekellenességről a megkérdezettek 16%-a vallott, míg 11% volt azon a véleményen, hogy a társadalom határozottan gyermekbarát. A többség szerint tehát a társadalom semleges, vagy talán inkább közönyös a gyermekek iránt.

A kérdést különböző intézményekre vonatkoztatva a vélemények differenciáltabbnak mutatkoznak. A gyermekekkel közvetlenül foglalkozó intézmények, személyek megítélése igen pozitív: az óvoda, az iskola, az óvónő, a tanár „gyermekbarátságát” 100 pontos skálán 80-ra értékelték. Alig rosszabb az orvosi rendelők gyermekbarátságának minősítése (76 pont), ami az egészségügyi ellátás helyzetét, a túlszűfolttságot ismerve meglepőnek tűnik. Feltételezhető, hogy a pozitív megítélés az egészségügyben dolgozó gyermekorvosoknak és ápolónőknek, asszisztenseknek szól, nem a rendelők tárgyi feltételeinek. A közvélemény a gyermekes családok mindennapi lakókörnyezetét, a szomszédokat sem tartja gyermekellenesnek. A „szomszédokat” a többség (60%) inkább gyermekszeretőnek tartja. Kritikusabb az éttermek, az autósok, az állam és az önkormányzatok megítélése. Az állam és az önkormányzatok feltételezhetően azért minősülnek gyermekellenesnek, mert a megkérdezettek többsége kevesli a gyermekes családoknak biztosított család- és szociálpolitikai támogatások mértékét (lásd az ábrát a 2. oldalon).

A kutatás során azt is vizsgáltuk, hogy a társadalom hogyan viselkedik, milyen magatartást tanúsít a gyermeket váró vagy a már gyermeket nevelő anyákkal szemben. Élveznek-e ezek az anyák valamilyen megkülönböztetett bánásmódot, például átadják-e nekik a helyet a közlekedési eszközökön, előre engedik-e őket a sorbanállásnál, segítenek-e a lépcsőn a babakocsi cipelésében, vagy a gyermekes anyáknak nap mint nap közömbös, sőt, udvariatlan magatartással kell szembeesülniük. A vélemények alapján kirajzoló kép eléggé leújtó. A megkérdezettek kétharmada szerint nem fordul elő, hogy egy várandós nőnek valaki átadja a helyét a közlekedési eszközökön. Bár az emberek úgy vélik, igazságos és elvárható lenne, hogy a gyermeket váró, vagy a kisgyer-

Tartalom

Gyermekbarátság a társadalomban
Hány gyerek a sok gyerek?
Házasságon kívüli szülések

Trend

Írni-olvasni tudás 1900-ban
Iskolai végzettség ma és holnap

Szemle

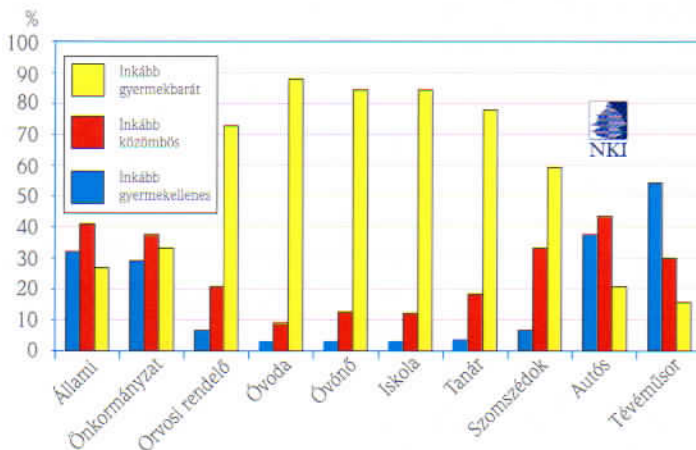
Cigánynak születni
A népesség öregedése
Új demográfiai vonások
Társadalmi riport 2000
Belföldi vándormozgalom
A korfa tetején

Naptár

EAPS 2001, Helsinki

¹ Pongrácz Tiborné–S. Molnár Edit: Kisgyermekes apák és anyák szülői, családi attitűdjei négy európai országban. KSH NKI Kutatási Jelentései 52. Budapest: KSH, 1994/3.

A vélemények megoszlása intézmények és emberek egyes csoportjainak gyermekekhez való viszonyáról

Forrás: 2000. júniusában végzett reprezentatív közvélemény-kutatás adatai alapján

meket nevelő anyák kivételezett bánásmódban részesüljenek az utcán, a közlekedésben, az üzletben, az ügyfélszolgálati irodákban és általában a mindennapi életben, saját magukat nem érzik ebben érintettnek.

A kutatás eredményei nem támasztják alá a közéleti szereplők szájából gyakran elhangzó mondatot, mely szerint a magyar társada-

lom gyermekellenes lenne. Igaz, nem is gyermekbarát, hanem inkább közömbös, vagy közönyös álláspontra helyezkedik. Az emberek életében a gyermekvállalás számos dologgal szemben (anyagiak, karrier, szabadidő) prioritást élvez, gyermek nélkül az emberek többsége nem tudja elképzelni az életét. A döntést azonban magánügynek tekintik és a gyermekneveléssel, gondozással járó problémák megoldását is elsősorban a család, a szülők feladatának tartják.

Mégis, bizonyosak lehetünk abban, hogy a gyermekekkel, a gyermekes családokkal kapcsolatos társadalmi közhangulat hatással van a családok mindennapi közérzetére, társadalmi megbecsülésére. Ez a tény – ha nem is mindig tudatosan – befolyásolja a szülők családterveit, gyermekvállalási döntéseit. Mindebből az következik, hogy kizárólag az anyagi támogatások növelésével nem állítható meg a születések számának csökkenése. Ugyanilyen fontos a gyermekvállalás társadalmi presztízsének emelése, a gyermekek, a gyermekes anyák, a gyermeket nevelő családok környezeti feltételeinek javítása, mindennapi életük könnyítése. Nálunk sokkal gazdagabb országok is hasonló problémákkal küzdenek, a közvélemény a nyugati országok társadalmának többségét is gyermekellenesnek tartja. Nincs, vagy alig van más országtól átvehető recept. Ez azonban nem menthet fel bennünket az alól, hogy keressük a megoldást, hogy ne csak családi szinten, hanem társadalmi szinten is szeressük a gyermekeket.

Pongrácz Tiborné és S. Molnár Edit NKI
Telefon: 251-0288/149 és 145

Hány gyerek a sok gyerek?

A szociálpolitika többnyire a harmadik gyermeket tekinti olyan küszöbértéknek, amelynél, illetve amely felett a család jelentős társadalmi segítségére szorul. Ez nem meglepő, hiszen a gyermektelen párok körében viszonylag kevesen, a három- és több gyermekesek között pedig viszonylag sokan szegények. A küszöbérték népesedéspolitikai szempontból is indokolt. A termékenység javulásához ugyanis arra lenne szükség, hogy a kétyermekes szülők közül a jelenleginél többen vállalkozzanak harmadik gyermekre. Magyarországon 50 évvel ezelőtt minden harmadik újszülött legalább két testvér mellé érkezett, míg napjainkban csak minden ötödik újszülött esetében mondhatjuk ezt.

A szülők hajlandóságának feltehetően nemcsak anyagi körülményeik szabnak határt. A harmadik, esetleg további gyermek megszületésének esélye manapság annak következtében is csökken, hogy az anyák nagy része nem a húszas éveik elején, hanem végén, már a harminchoz közeledve hozza világra első gyermekét.

Az is feltételezhető, hogy a családépítési tervek nem függetlenek attól, hogyan vélekedik a környezet, a közvélemény az úgynevezett „sokgyermekes családokról”. A hetvenes években az emberek többsége a négy-, öt-, hatgyermekes szülőket tartottak „sokgyermekesnek”. Egy közelmúltban készült vizsgálat szerint viszont mostanában a lakosság több mint 60%-a már a három gyermeket, 14%-uk pedig a kettőt is „soknak” gondolja (lásd táblázat). A „sokgyermekesnek” mondott családok gyermekszámából számított átlag egy negyedszázad alatt 4,87-ről 3,17-re zuhant. (1965-ben a fiatal házaspárok vélekedése szerint ez az átlag még 5,12 volt.)

1985-ben hirtelen – a két évvel korábban mértnek közel kétszeresére – nőtt azoknak az aránya, akiknek a szemében a háromgyermekes család már „sokgyermekesnek” számított. Ebben szerepet játszhatott, hogy az 1985-ben hozott intézkedések kiemelten kezel-

Hány gyermekkel nevezhető egy család „sokgyermekesnek”?
A vélemények alakulása 1974-1999 között*

A kérdés éve	Százalék						Átlag
	Összesen	A gyermekek száma a „sokgyermekes”-nek vélt családokban legalább					
		kettő	három	négy	öt	hat vagy több	
1974	100	–	11	30	31	28	4,87
1983	100	–	14	34	27	25	4,76
1985	100	–	26	38	22	14	4,33
1987	100	–	19	35	27	19	4,56
1989	100	1	20	32	27	20	4,59
1995	100	10	57	23	8	2	3,37
1999	100	14	62	18	5	1	3,17

* N=18 évesek és idősebbek 1000 fős mintája/vizsgálati év

ték a három- és több gyermekesek lakáshoz juttatását, s ez a közvélemény figyelmét a háromgyermekes családok nehéz, támogatásra szoruló helyzetére irányította. A vélemények radikális megváltozása azonban csak később, 1995-ben következett be. Ekkor – illetve az újabb közvélemény-kutatás időpontjában – már ismert volt a gyermektámogatások 1996-ra tervezett megvonása, amely szerint csak a legalább három gyermekes családok kaphatnak állampolgári jogon családi pótlékot és a gyest, míg egy-két gyermek esetén csak az alacsony jövedelműek részesülhetnek ebből a támogatásból. Ez az 1999–2000-ig tartó gyakorlat a vélemények szintjén is éreztette hatását: a három gyermeket „soknak” tartók aránya 1999-re tovább nőtt.

A vélemények nemcsak a sokgyermekesnek mondott családok nagyságáról változtak meg, hanem arról is, mi jellemzi a nagycsaládosok többségét. Az 1995. évi radikális véleményváltozás idején – az 1989-ben tapasztalható képest – erősen lecsökkent azoknak az aránya, akik szerint a sokgyermekes szülők *családcentrikus, gyermekszerető beállítódásuk* miatt nevelnek gyermekeket. A lakosság több mint 60%-a meglehetősen negatívan nyilatkozott a „sokgyermekesekről”, azt állítva, hogy ezek a szülők *csak a megélhetés, a szociális kedvezmények miatt* vállalnak több gyermeket (lásd táblázat).

Vélemények a „sokgyermekes szülők” többségéről 1989-1999 között*

Milyen a „sokgyermekesek” többsége?	százalék		
	1989	1995	1999
a) Családcentrikus, gyermekszerető	30	21	23
b) Tudatlan, felelőtlen, nem ismeri a védekezés módszereit	20	26	10
c) Csak a megélhetés, a szociális kedvezmények miatt vállalkozik több gyermekre	19	36	24
d) Részben pozitív, részben negatív, ilyen is, olyan is van közöttük	31	17	43
Összesen:	100	100	100

* N=18 évesek és idősebbek 1000 fős mintája/vizsgálati év

1995-ben a közvélemény valósággal megbélyegezte a három- és a többgyermekes szülőket. Feltehetően az úgynevezett „*megélhetési gyermekvállalásról*” szóló híradásoknak is volt ebben szerepük. Ezek azt a képzetet kelthették, hogy a megélhetési gyermekvállalás pénzügyi fedezetét az egy-kétgyermekesektől elvett családi pótlék és gyes összege nyújtja.

1999-re a kiélezetten negatív vélemények jórészt nyugvó pontra jutottak. A gyermektámogatások visszaállításának hírére érdekes módon többségi nézetté vált a békülékeny, kompromisszumos – részben pozitív, részben negatív, ilyenek is, olyanok is vannak közöttük – állásfoglalás.

A szociálpolitika sokat tehet a „sokgyermekes” stigma enyhítéséért. Bármennyire igaz, hogy a gyermekszám növekedésével nagyobb a szegénység esélye, a kapcsolat nem lineáris. A gyermeküket egyedül nevelő szülők között egy-két gyermek mellett is nagy a szegények aránya. De ennek a fordítottja is igaz: megfelelő jövedelem mellett három gyermek eltartása sem sodorja a családot szegénységbe. A közvélemény igazságérzetét, a nagyobb gyermekszámú családok iránti toleranciát kedvezően befolyásolja, ha a társadalmi szolidaritás kétféle módszerét – a családi pótlék, a gyermekgondozási szabadság állampolgári jogát, valamint a rossz körülmények között élő egy- vagy többgyermekes családok szociális megsegítését – egymástól jól megkülönböztethetően alkalmazzák.

S. Molnár Edit NKI
Telefon: 251-0288/145

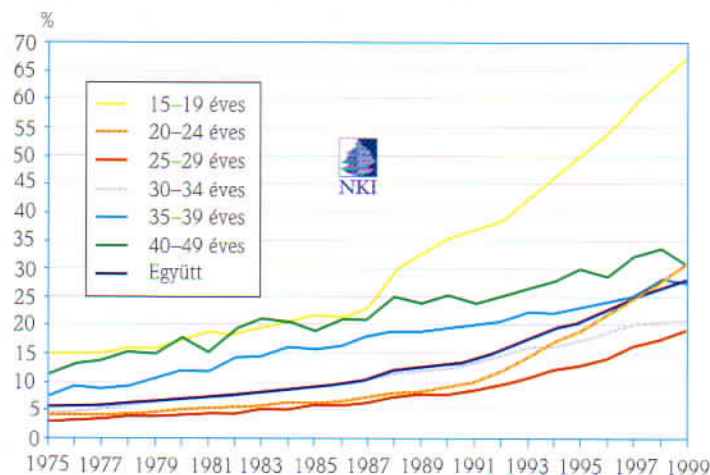
Házasságon kívüli szülések

A házasságon kívüli szülések emelkedő aránya Magyarországon is a házassággal és a gyermekvállalással kapcsolatos közgondolkodás változását mutatja. A folyamat nem a rendszerváltozással kezdődött, de utána kétségtelül felgyorsult. A két világháború között a gyermekek 8–9%-a született házasságon kívül¹, ami nemzetközi viszonylatban közepesnek számított. A hatvanas-hetvenes években 5–6% körül stabilizálódó érték az 1970-es évek végén kezdett el lassan, majd fokozódó ütemben növekedni. 1990-ben elérte a 13,1%-ot, és 1999-ben már legalább minden negyedik újszülött (28%) házasságon kívül látta meg a napvilágot.

A házasságon kívüli szülések mindig a legfiatalabb, a 15–19 éves anyák között a leggyakoribbak (l. ábra). 1999-ben az e korcsoportba tartozó szülő nőknek már csak egyharmada volt házas. A második világháború előtt a házasságon kívüli szülések gyakoriságát tekintve a 15–19 éves nőket a 20–24 évesek követték. Az 1960-as évek óta azonban inkább az idősebb, a 35–39 és a 40–49 éves nők szülnék férj nélkül. A 20–29 évesek magatartása az 1990-es években változott meg, akkor viszont igen gyors ütemben. Ennek következtében a 20-24 évesek ma lényegében ugyanolyan arányban (31%) szülnék házasságon kívül, mint a legidősebbek, míg a 25-29 évesek körében az arányszám elérte a 20 százalékot.

A házasságon kívüli szüléseknek a huszonévesek körében bekövetkezett jelentős aránynövekedése nagy jelentőségű és egyben jelzésértékű, hiszen a termékenység országos szintjét döntően ők határozzák meg. E folyamat révén közelebb került egymáshoz a különböző korú nők magatartása, vagyis a házasságon kívüli szülés – korcsoporttól függetlenül – általános jelenséggé vált.

A házasságon kívül születettek aránya Magyarországon az anya korcsoportja szerint, 1975–1999

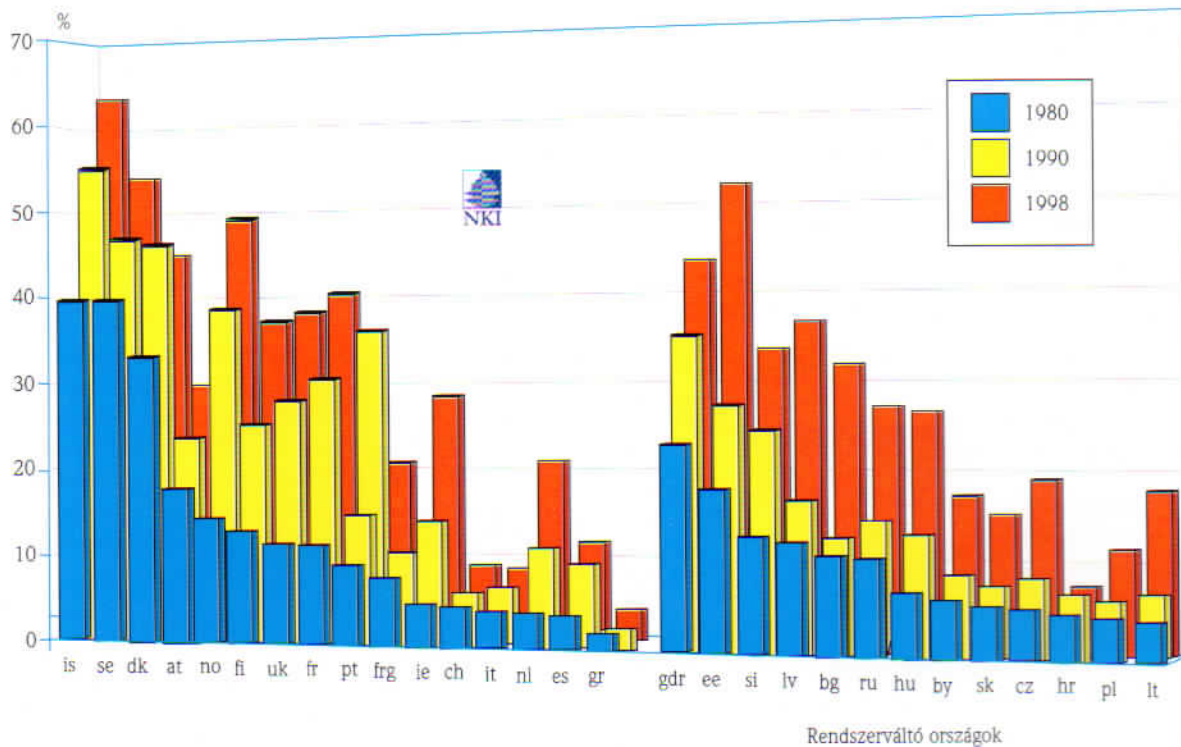

Forrás: Demográfiai Évkönyv 1999. Budapest: KSH, 2000: 89.

Európa országai ezen a téren tarka, szélsőségesnek is mondható képet mutatnak, amelyet a vallásosság, a kialakult szokások és normák változatossága fest színessé (lásd az ábrát a 4. oldalon). A kontinens palettáján a hazai helyzet középtájon található. Az 1998. évi adatok szerint a házasságon kívüli szülések Izlandon a legelterjedtebbek, ahol a gyermekek kétharmada így jön világra. Ugyancsak magas az arány Svédországban (54,1%), Norvégiában (49,0%) és

¹ Acsádi György–Klinger András: Magyarország népesedése a két világháború között. Budapest: KJK, 1965.

A házasságon kívüli születések aránya Európa országában, 1980, 1990, 1998

Az országok neve a rövidítések abc sorrendjében:

at	Ausztria	ee	Észtország	gr	Görögország	lt	Litvánia	ru	Oroszország
bg	Bulgária	es	Spanyolország	hr	Horvátország	lv	Lettország	se	Svédország
by	Fehéroroszország	fi	Finnország	hu	Magyarország	nl	Hollandia	si	Szlovénia
ch	Svájc	fr	Franciaország	ie	Írország	no	Norvégia	sk	Szlovákia
cz	Csehország	frg	Korábbi NSZK	is	Izland	pl	Lengyelország	uk	Egyesült Királyság
dk	Dánia	gdr	Korábbi NDK	it	Olaszország	pt	Portugália		

Forrás: Demográfiai Évkönyv 1999. Budapest: KSH, 2000: 398.

Dániában (44,8%). A másik végletet képviseli Görögország, ahol a születéseknek csak 3,7%-a házasságon kívüli, Svájc (8,7%) és Olaszország (9,0%). A rendszerváltó országok között is nagyok az eltérések, hiszen Észtországban ez az arány 52,2%, míg Horvátországban csak 7,3%, Lengyelországban pedig 11,5%. A rendszerváltó országok közös jellemzője ugyanakkor, hogy a változások rendkívül felgyorsultak, s ennek következtében általában erősebb tempót követnek, mint a többi európai országban.

Ha azonban nemcsak a közeli, hanem a távolabbi múltra vetjük tekintetünket, látnunk kell, hogy egy hosszú távú folyamat részesei vagyunk. A házasságon kívüli szülések gyakoriságának növekedése a jelenleg magas arányokkal rendelkező nyugati országokban már sokkal korábban, a hatvanas-hetvenes években megkezdődött, s fokozatosan terjedt ki egyre több országra. A kiinduló szint, a változás kezdete és sebessége nagy területi eltéréseket mutat, de a tendencia általános. Az 1990-es évek adatai alapján valószínűsíthető a országok közötti jelentős különbségek fennmaradását. Azt azonban nem tudjuk megmondani, hogy az egyes országokban meddig és milyen ütemben folytatódik a folyamat, s hol van az a szint (illetve egyáltalán létezik-e olyan szint), amelyen az arányok stabilizálódnának.

A házasságon kívüli születések gyakoriságának növekedése mögött részben az élettársi kapcsolatok elterjedése áll. Nyilván nem közböns, mekkora a szerepe ennek a tényezőnek, illetve mekkora a mindennemű tartós párkapcsolatot elutasító magatartásnak. Az első esetben ugyanis egy házassághoz hasonló szoros párkapcsolatból születik a gyermek, míg a másodikban az anya egyedülállóként vállalja gyermekét. Ebből a szempontból is vegyes a kép. A kilencvenes évek közepén Svédországban és Észtországban a házasságon kívül született gyermekek 80–90%-a tartós párkapcsolatból származott. Norvégiában viszont a házasságon kívül szült 35–39 éves nőknek csak egynegyede élt élettársi kapcsolatban első gyermeke születésekor, míg a fiatalabb korosztályoknál ez az arány elérte a 65–70%-ot². Általában jellemzőnek mondható, hogy a fiatal nők házasságon kívüli szülései magasabb arányban történnek élettársi kapcsolatban, mint anélkül. Magyarországon is ez a helyzet. A nem házas szülő nők közül a fiatalabbak mintegy 60%-a élettársi kapcsolatban élt, míg az idősebbek inkább egyedülállóként vállaltak gyermeket.

Szukicsné Serfőző Klára NKI
szukics@mailop.ksh.hu

² Pongrácz Tiborné: Élettársi kapcsolatok és házasságon kívüli szülések Nyugat-Európában. In: S. Molnár Edit–Pongrácz Tiborné–Kamarás Ferenc–Hablicsek László: Házasságon kívüli szülések. KSH NKI Kutatási Jelentései 61. Budapest, 1998/1: 45–53.

TREND

Írni-olvasni tudás 1900-ban

A huszadik század elejéig a népességnek csak töredéke járt magasabb iskolába. 1910-ben például még a legképzettebb huszonévesek körében is csak 5%-ot ért el a legalább középfokú végzettséggel rendelkezők aránya. Az alpműveltséget ekkor még az írni-olvasni tudás jelentette. Feltételezve, hogy az írni-olvasni tudók arányának az idősebb korcsoportoktól a fiatalabbak felé haladó növekedéséből következtetni lehet e készség elterjedésére a teljes népesség körében, tulajdonképpen megrajzolható Magyarország alfabetizációjának 19. századi története.

Korfánk azt is megmutatja, hogy az írni-olvasni tudó férfiak aránya a hetvenes éveikben járó (vagyis az 1820–1830 között született) korosztályoktól kezdve egészen a huszonévesekig (az 1870–1880 között születettekig) nő, majd 75% körül megállapodik. A nők esetében ez az arány csak 71%-ig nő, és az emelkedés nem egyidejű, hanem körülbelül tíz évvel később követi a férfiakét. Az adatsor két fontos információt közöl velünk:

1. az írni-olvasni tudás terjedése – mindenképp a férfiak körében – a reformkorszakkal vette kezdetét, amelyet az Eötvös József által 1868-ban törvénnyel kötelezővé tett népoktatás koronázott meg;

2. a folyamat nem egyformán érinti a társadalom tagjait. A nők között kicsit később indul, és csúcserőke valamelyest a férfiaké mögött marad. A nemek közötti különbséget mutatja az is, hogy a 19. században a férfiak 25, a nők közel 30%-a egyáltalán nem tud ebbe a folyamatba bekapcsolódni, mivel foglalkozása, életmódja nem tette se szükségessé, se lehetővé az írás-olvasás megtanulását.

Az alpműveltség kiinduló vagy kezdeti állapota felvázolható az 1900-ban 80 év feletti, azaz a reformkor elején született népesség írni-olvasni tudása alapján¹. Ezt a férfiak vonatkozásában a mellékelt térkép mutatja.

A kartogram tüzetes vizsgálata a műveltség növelése irányába ható, illetve az azt gátló tényezőkre enged következtetni. A pozitív hatások sorrendben a következők:

1. leginkább a városi életforma kényszerít az írás-olvasás elsajátítására;

2. a nyugat-európai területekkel kapcsolatot tartók (Kisalföld) műveltsége az átlagosnál jóval magasabb;

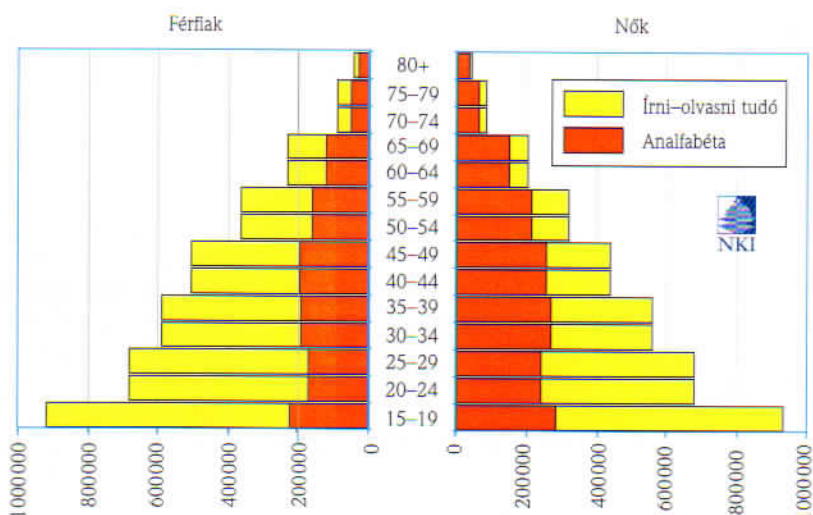
3. az ország belsejében található protestáns megyék írni-olvasni tudása meghaladja a többi felekezethez tartozó lakosságét;

4. a gazdasági fejlettség műveltségnövelő szerepe csak a negyedik a hatások között;

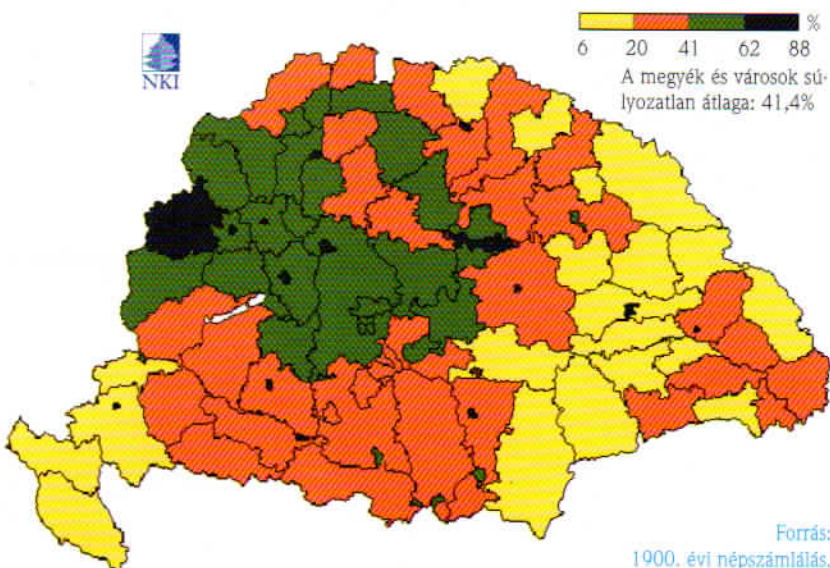
5. végül, az osztrák katonai igazgatás alatt álló Határvidékek népességének árnyalatnyival jobb az írni-olvasni tudása.

Az analfabéták legnagyobb arányban a gazdaságilag fejletlen hegyvidékeken (Kárpátok, Bihar), illetve a keleti egyházakat (görög katolikus, görög keleti) követő népesség soraiban találhatóak, ami a 19. században hátráltatta az iskolázottság terjedését. A térkép fontos

Az írni-olvasni tudó és az analfabéta népesség korfája, 1900

Az írni-olvasni tudók aránya a megyék és városok legalább 80 éves (1820 előtt született) férfi népessége körében 1900-ban

Forrás:
1900. évi népszámlálás.

üzenete számunkra, hogy a műveltségbeli különbségek hosszú múltra tekintenek vissza. Annak tehát, hogy az ország egyes régiói a 20. század utolsó évtizedének változásaiban többé vagy kevésbé sikeresen vettek részt, messzire nyúló gyökerei vannak, amelyek a megelőző néhány évtized gazdaság- és kultúrpolitikájánál mélyebb rétegekbe, távolabbi időbe vezetnek.

A történeti adatok tükrében a társadalmi és területi különbségek csökkentése, a polgárok esélyegyenlőségének növelése nagy odafigyelést igénylő, lassú folyamatként vetül elének.

Faragó Tamás NKI
faragot@mailop.ksh.hu

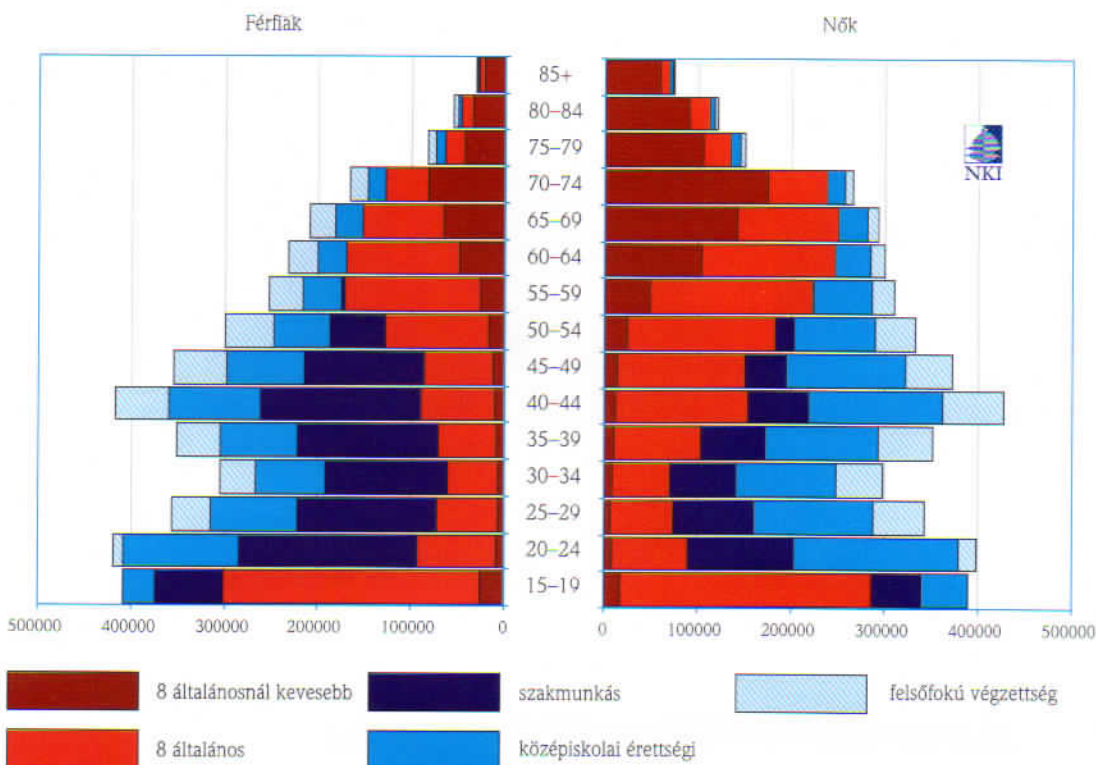
¹ A halandóság társadalmi különbségei az iskolázottság dimenziója mentén a legmarkánsabbak: minél iskolázottabb valaki – ceteris paribus –, annál nagyobb valószínűséggel él meg magas életkort. A 80 éven felüliekre vonatkozó arányszámok ezért feltehetően kedvezőbb képet festenek az írni-olvasni tudásról, mint ami az 1820 előtt született generációkat általában jellemezte. DE

Iskolai végzettség ma és holnap

Az 1990-es években jelentős változások történtek az oktatás és a képzés területén. Ugrásszerűen megnőtt azoknak az aránya, akik érettségit adó középiskolai és diplomát adó felsőfokú képzésben

vesznek részt. Ez alapvetően át fogja alakítani Magyarország népességének iskolai végzettség szerinti összetételét. Kihatással lesz minden olyan területre, minden olyan demográfiai, társadalmi és gazdasági jellemzőre, ahol a képzettségnek és az ezzel összefüggő magatartásoknak komoly hatásuk van. Ennek a folyamatnak az érzékeltetésére adjuk közre Magyarország népességének iskolai végzettség szerinti 1996. évi és 2020-ra előrebecsült korfáját egy közelmúltban elkészült tanulmány alapján¹. Nemcsak a folyamat következményeit ajánljuk az olvasó figyelmébe, hanem a megvalósulásához szükséges körülményeket, és azokat is, akik a megvalósításában közreműködnek.

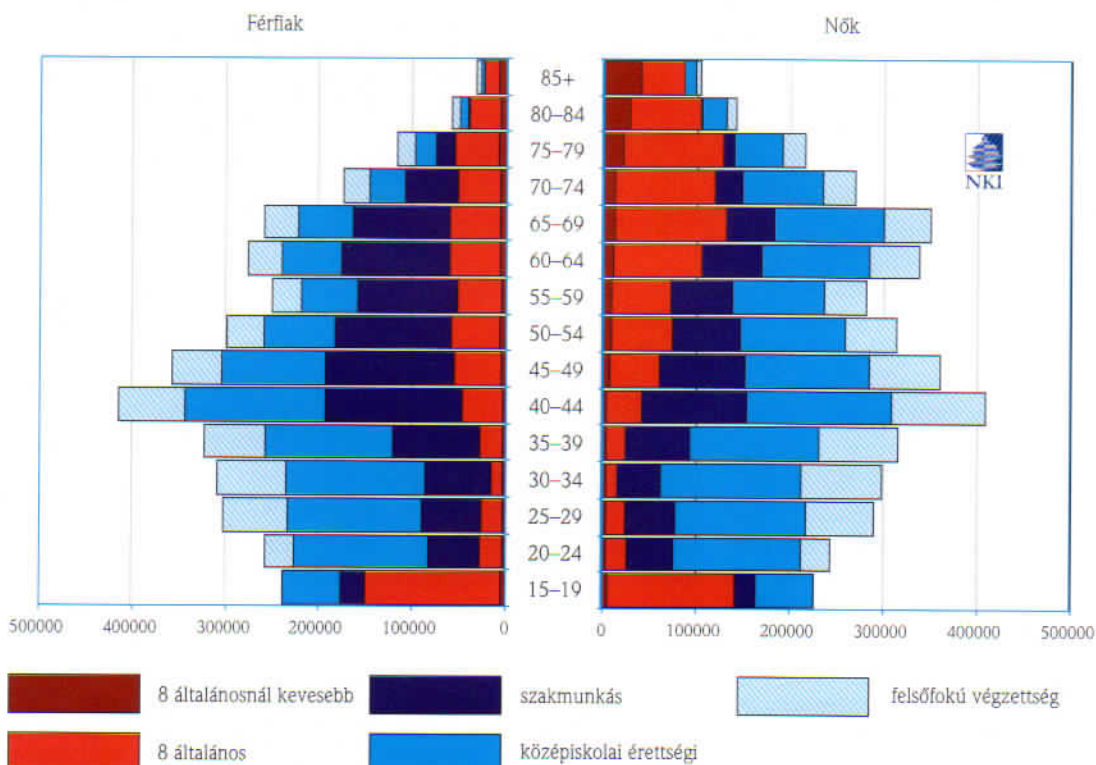
A 15 éves és idősebb népesség száma az iskolai végzettség szintje szerint
1996

NKI

Hablicsek László NKI
lhabli@mailop.ksh.hu

A 15 éves és idősebb népesség száma az iskolai végzettség szintje szerint
2020

¹ Elek László–Hablicsek László: Kísérlet a regionális munkaerő-kínálat előrebecslésére. Készült a „Közösen a Jövő Munkahelyeiért” Alapítvány támogatásával. Budapest, 2000.

SZEMLE

Cigánynak születni

Szerkesztők: Horváth Ágota, Landau Edit és Szalai Júlia.
Aktív Társadalom Alapítvány / Új Mandátum
Könyvkiadó, Budapest, 2000, 617 oldal, 3000 Ft.

Idézet a könyvből:

„Talán nem állok egyedül azzal a benyomással, hogy a romákkal szembeni előítéletek a kilencvenes évek magyar társadalmában jóval erősebbek, mint voltak a két-három évtizeddel ezelőttiben. Hogy ez miért van így, annak kimerítő elemzésével a hazai társadalomtudományok egyelőre adósak, noha számos részmagyarázatot ismerünk. Tudjuk, hogy a hajdan öröknek hitt társadalmi pozíciók tömeges megingása és százezrek elszegényedése megeremti a bűnbakképzés kedvező társadalomlélektani alapjait, mely folyamat azután gyakran a legszegényebbekben talál magának tárgyat – a legszegényebbek között márpedig többségben vannak a romák. Tudjuk, hogy a munkanélküliség maga is előítéletek tárgya – a kényszerdologtalanságra ítélt, újból elhelyezkedésre aligha számító egykori tanulatlan munkások zöme márpedig roma. Tudjuk, hogy a mindennapi demokráciát és toleranciát éppen csak tanuló világunk egyelőre kevésbé fogékony a megszokottól eltérőre – márpedig a romák bőrük színe szerint is, szokásrendszerük és életfelfogásuk számos eleme szerint is »mások«...

Tudjuk mindezt, és mindez igaz. Ennek ellenére nekem úgy tűnik, hogy mindez mégsem az igazság egésze. A mélyebb okok még feltárára várnak.” (Szalai Júlia, 149–150. oldal)

Population ageing in Hungary and the Netherlands (A népesség öregedése Magyarországon és Hollandiában)

Szerkesztők: Gijts Beets & Károly Miltényi. Thela Thesis, Amsterdam, 1999, 293 oldal, ISBN 90-5170-506-9.

A könyv bevezetője áttekinti a két ország népességtörténetét, különös tekintettel a 20. századi népességi folyamatokra és a legfontosabb gazdasági és kulturális tényezőkre. Az első rész a népesség múltjával és

jövőjével, a népesség öregedésének demográfiai hátterével, az öregkorú népesség társadalmi-gazdasági jellemzőivel foglalkozik. A könyv második része a népesség öregedésének társadalmi hatásait és összefüggéseit vizsgálja. A harmadik rész a várható trendek jövőbeli alakulását és az ezzel összefüggő gazdasági, pénzügyi, egészségügyi, szociális és népesedéspolitikai kérdéseket veszi sorra. Végül a könyvet lezáró függelék táblázatai 38 európai ország öregedéssel összefüggő alapadatait és mutatóit tartalmazzák az 1950–2050 időszakra vonatkozóan, 2000-től természetesen az előreszámítások alapján.

New Demographic Faces of Europe (Új demográfiai vonások Európa arcúlatán)

Szerkesztők: Tomáš Kůčera, Olga Kůčerová, Oksana Opará és Eberhard Schlich. Springer-Verlag, Berlin–Heidelberg–New York, 2000, 420 oldal, ISBN 3-540-67801-8.

Ez a könyv közép-európai demográfiai együttműködés terméke. A CEDN (Central European Demographic Network) 1997-ben alakult regionális demográfiai kutatócsoport, 17 ország kutatóit tömöríti. A kötet a kutatás első fázisának lezárásaként jelent meg, az országtanulmányokat tartalmazza. Az olvasók átfogó képet kaphatnak Ausztria, Bulgária, Csehország, Fehéroroszország, Dánia, Észtország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Moldova, Németország, Oroszország, Románia, Szlovákia, Szlovénia és Ukrajna demográfiai helyzetéről, család- és népesedéspolitikájáról.

Társadalmi riport 2000

Szerkesztők: Kolosi Tamás, Tóth István György és Vukovich György. TÁRKI, Budapest, 2000, 640 oldal, 2490 Ft.

A Társadalmi riport 2000 öt nagyobb fejezetből áll. Az első a legutóbbi kötet megjelenése óta eltelt két év fejleményeit, a magyar gazdaság makrofolyamatait, a munkanélküliség tendenciáit, valamint a családtámogatási rendszerrel kapcsolatos reformokat vizsgálja a kilencvenes évek hosszabb távú kontextusában. A másó-

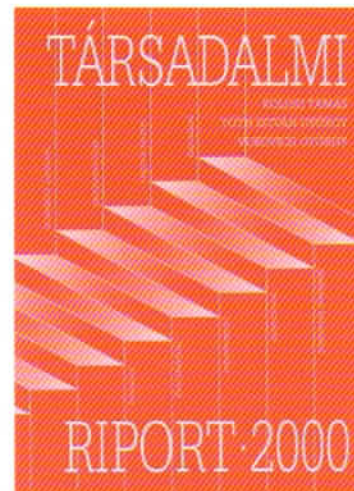
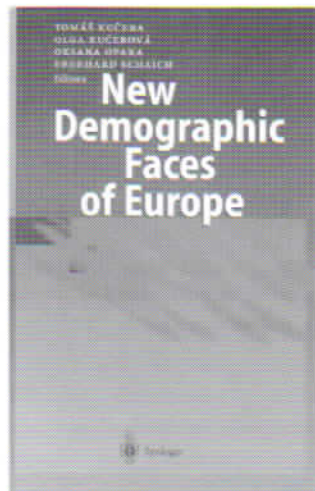
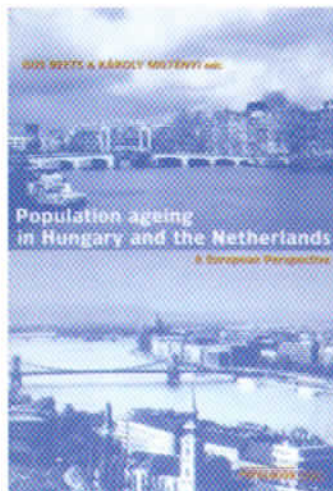
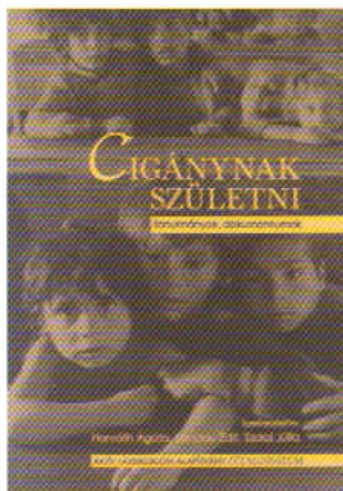
dik fejezet a gazdasági konjunktúra állapotával, majd a társadalom kilencvenes években megváltozott időfelhasználási mintáival foglalkozik. A harmadik rész a gazdasági tudat és a gazdasági magatartás összefüggéseit taglalja. Ezt követi az egyes társadalmi csoportok egymással kapcsolatos gazdasági viszonyrendszerit elemző fejezet, mely a „Nemek és nemzedékek” címet viseli. Ez a rész a generációk közötti gazdasági kapcsolatokat (nyugdíjrendszer, gyermekvállalás, pénzgazdálkodás a családban) elemzi. A Társadalmi riport most is közöl nemzetközi összehasonlításokat: a kötet záró fejezete a rendszerváltás megítélését és a más népekkel kapcsolatos véleményeket közép-európai kontextusban, a munkával kapcsolatos attitűdöket, valamint a választói magatartás trendjeit pedig tágabb nemzetközi összehasonlításban vizsgálja.

Rendelés: TÁRKI, Budapest 1518, Pf. 71.
Budapest 1112, Budaörsi út 45.
Telefon: (36-1) 309-7676, Fax: (36-1) 309-7666
<http://www.tarki.hu>

Belföldi vándormozgalm a XX. század utolsó évtizedeiben

Szerző: Illés Sándor. KSH NKI Kutatási Jelentések 63, Budapest: KSH, 2000/2, 112 oldal + Függelék, 1700 Ft.

A kötet alapja a szerző PhD értekezése, amelyet az ELTE TTK Doktori Iskolájában készített. Az első fejezet „A migráció értelmezése és statisztikája” címet viseli, amelynek újdonsága a vándorlási egységek, azaz az együtt költöző személyek meghatározása és tipizálása a vándorlási statisztika továbbfejlesztése céljából. „A területi mobilitás Magyarországon a XX. században” c. második fejezet történeti áttekintéssel illusztrálja a belső és külső vándorlásokat, valamint a belföldi térbeli mobilitás egyes formái közötti összefüggéseket. A következő fejezet arra keres választ, hogy az állandó és az ideiglenes vándorlásoknak az elmúlt évtizedekben tapasztalt csökkenése milyen makro- és mikro-szintű okokra vezethető vissza. A mozgó népesség összetételének vizsgálata kiter a szelektív mechanizmusok tárgyalására is. Kiemeli a térbeli mobilitás közvetítő funkcióját a társadalmi mobilitás és az urbanizáció között. A negyedik fejezet jellegzetes földrajzos megközelítéssel a vándorlási

súlypontok változását kíséri nyomon, amelynek során a vándorlások átlagos távolságának csökkenését és ennek mértékét, valamint a jellegzetes vándorlási irányok esetleges változását tisztázza a szerző.

Rendelés: Kardulesz Ferencné NKI,
kardulsz@mailop.ksh.hu

A korfa tetején – Az idősek helyzete Magyarországon

Szerkesztők: Daróczy Etelka és Spéder Zsolt.
KSH NKI Kutatási Jelentések 64, Budapest: KSH, 2000/3,
180 oldal, 1950 Ft.

Idézet az Előszóból:

„Mít jelent a társadalom öregedése? Hogyan éneke az idősek? Milyen támaszok és milyen buktatók befolyasol-

ják életvezetésüket? Milyen az idősek társadalmon belüli helyzete, szerepe – és hogyan látják saját helyzetüket a társadalmi együttélésben? Mennyire tekinthető homogénnek az idősek társadalmi – ilyen és hasonló kérdések foglalkoztatták a *Korfa tetején* konferencia szervezőit, mikor 1999 végén a Népeségstudományi Kutató Intézetben megrendezték az idősek helyzetéről szóló tematikus konferenciát. Jelen kötetünk írásai – melyek a konferencián elhangzott előadások alapján készültek – a fenti és további hasonló kérdésekre keresik a választ.” (7. oldal).

A könyvbe az idősek, illetve a nyugdíjasok anyagi jólétéről (jövedelem, fogyasztás, lakáskörülmény) Cserna Edit & Szívós Péter, Dóra Ilona, Havasi Éva és Spéder Zsolt, családi kapcsolatairól és fizikai aktivitásáról Lakatos Miklós, az öregedés demográfiai fogalmáról, méréséről és előrejelzéséről, illetve az idősek halandóságáról Daróczy Etelka, Hablicsek László és Valkovics Emil írt tanulmányt.

Rendelés: Kardulesz Ferencné NKI,
kardulsz@mailop.ksh.hu

NAPTÁR

Az Európai Népeségstudományi Egyesület (European Association for Population Studies, EAPS) 2001. évi konferenciájára június 7–9-én kerül sor Helsinkiben. A konferenciát a Finn Családszövetség (Väestöliitto, l. a keretes tájékoztatót) rendezi fennállásának 60. évfordulója alkalmából.

A program témái és szervezői:

Plenáris ülés

Késleltetett gyermekvállalás Európában: okok és következmények (Antonella Pinnelli, it)

Párhuzamos szekciók

- A: Termékenység, fogamzásgátlás és egészséges reprodukció (Kalev Katus, ee)
- B: Családok és háztartások (Irena Kotowska, pl)
- C: Egészség, megbetegedés és halandóság (Tapani Valkonen, fi)
- D: Regionális népességváltozás (Philip Rees, uk)
- E: Nemzetközi vándorlás és vándorló népségek (Antonio Golini, it)
- F: A népesség öregedése (Emily Grundy, uk)
- G: A népesség és a politikák (Nada Stropnik, si)
- H: A fejlődő országok népessége (Therese Locoh, fr)

- I: Demográfiai eszközkészlet (elméletek, módszerek és modellek), (Nico Keilman, no)
- J: Alkalmazott demográfia (Michel Poulain, be)
- K: Forgatókönyvek és előreszámítások (Juha Alho, fi)
- L: Történeti demográfia (Alexander Avdejev, ru)
- M: Népeségstudományi oktatás és képzés (Frans Willekens, nl)
- N: Fórum (Charlotte Höhn, de)
- O: Poszter szekció (Ismo Söderling, fi)

Bővebb információ:

<http://www.vaestoliitto.fi/EAPS2001.htm>

Väestöliitto

A Finn Családszövetség (Väestöliitto) a családok jóléte érdekében munkálkodó nem-kormányzati szervezet. 1941-ben alakult, jelenleg 110 főfoglalkozású alkalmazottal, 150 részfoglalkozású gyermeknevelővel és 25 tagszervezettel rendelkezik. Fő célkitűzése, hogy a magán- és a közszféra számára szolgáltatásokat nyújtson és kutatásokat végezzen, s ennek révén hozzájáruljon az egyének, a családok és a gyermekek számára kedvező társadalmi kibontakozáshoz.

Család-, lakás- és népességpolitika, lobbizás

A Väestöliitto jogszabályreformokat kezdeményez, előterjesztéseket és állásfoglalásokat nyújt be a Kormányhoz és a Parlamentnek a népesedési trendjeire és a gyermekes családokra vonatkozó kérdésekben. Arra törekszik, hogy a településtervezés, a lakásellátás és a jóléti szolgáltatások kedvezőek legyenek a gyermekes családok számára. Támogatja a lakossági kezdeményezéseket. Célja a kiegyensúlyozott népességfejlődés: álláspontja szerint a finn döntéshozásban – helyi, regionális és országos szinten egyaránt – tekintettel kell lenni az öregedő népességszerkezetre és a gyermekes családok szempontjaira. Tevékenységével segíti, hogy a parlamenti képviselők, a döntéshozók

és a média képviselői tájékozottabbak legyenek átfogó népesedési kérdésekben. Ezzel azt kívánja elérni, hogy a nemi élet és a reprodukció egészségét és jogait szolgáló programok magasabb prioritást élvezzenek és több pénzhez jussanak a költségvetésben.

Szolgáltatás, kutatás és publikáció

A Väestöliitto tanácsokat ad családi ügyekben, családtervezési kérdésekben, örökletes betegségek és termékenység esetén. A nagyvárosi térségekben ideiglenes gyermekgondozást vállal, továbbá konzultációs segítséget nyújt és oktatást szervez az érintett témákkal foglalkozó szakembereknek. Kutatásaiban a termékenység kezelésének és a fogamzásgátlás új módszereinek kifejlesztésével, valamint az örökletes betegségekkel foglalkozik. Tudományos kutatást végez család- és népesedési kérdésekben. Kiadványaiban az emberi kapcsolatokkal és a nemi élet egészségével foglalkozik. A családra és a népességre vonatkozó tanulmányokat publikál, az ENSZ Népesedési Alapja által készített videofilmeket kölcsönöz, egészségmegőrzéssel foglalkozó képes újságot (Kotilaäkäri) és politikai időszaki kiadványt (Kanava) jelentet meg.

Finanszírozás

A Väestöliitto jövedelmének nagy része saját tevékenységéből származik. The Slot Machine Association támogatja a Családszövetség országos egészség-

megőrző tevékenységét, különös tekintettel a genetikai tanácsadásra és a gyermekgondozási szolgáltatásokra. A Väestöliitto a legnagyobb részvényese a gumióvszereket importáló Familia Ltd-nek, a Szövetség kiadványait és kórházi laboratóriumi berendezéseit forgalmazó VL-Markkinointi Ltd-nek és a területi ügynőkhálózatot átfogó Family Broker Ltd-nek. A gyermekes családok számára nyújtott tevékenységeket támogató Flower Foundation of Finnish Homes és Foundation of the Relief Association of the Homehelper College a Családszövetség részeként működnek. A Väestöliitto a Children's Summer Camp Association '76 öt háttérintézményének egyikeként segítséget nyújt a gyermekek nyári táborozásához.

DE

Bővebb információ: <http://www.vaestoliitto.fi>

KorFa – népesedési hírlével

ISSN 1586-7684

Kiadja: a KSH Népeségstudományi Kutató Intézet

Felelős kiadó: Spéder Zsolt igazgató

Szerkesztők: Daróczy Etelka és Hablicsek László

daroczy@mailop.ksh.hu, lhablic@mailop.ksh.hu

A Szerkesztőség címe: 1149 Budapest, Angol u 77.

Telefon: 383-3535, Fax: 383-3111

Megjelenik évente 5 alkalommal.